

ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Михалко О.Г.

ст. викладач кафедри технології виробництва продукції тваринництва

Сумський національний аграрний університет

THREATS OF THE FINANCIAL SAFETY OF UKRAINE

Myhalko O.G.

Senior lecturer Department of Technology of livestock production

Sumy National Agrarian University

Анотація. Стаття розкриває поточний стан системи фінансової безпеки держави в світлі формування її основних структурних елементів, підкреслюючи її поточні недоліки. В публікації визначено причини недостатньої ефективності фінансової безпеки держави, розглядаються останні дослідження цієї проблеми. Крім того виносяться пропозиції щодо вдосконалення сучасного стану і структури фінансової безпеки держави та підвищення рівня ефективності її функціонування.

Abstract. The article reveals the current state of the financial safety of the state in light of the formation of its basic structural elements, emphasizing its current shortcomings. The publication identifies the reasons for the lack of efficiency of financial security and examines recent studies of this problem. Besides, publication makes suggestions for improving the current state and structure of financial safety and improves the efficiency of its operation.

Ключові слова: фінансова безпека держави, тіньова економіка, рейдерство, непродуктивний вплив капіталу.

Keywords: financial safety, shadow economy, raiding, unproductive capital outflow.

Постановка проблеми:

Фінансова безпека держави – це ступінь (рівень) захищеності інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань. В економічній літературі для характеристики рівня забезпечення фінансової безпеки вживаються різні категорії, в першу чергу – це загрози. Загрози фінансової безпеки України – це сукупність реальних чи потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів в фінансовій сфері. Загрози ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію фінансових інтересів, спричиняють вихід фінансових індикаторів за межі їх порогових значень. Завданнями держави є виявлення загроз, вимірювання рівня їх небезпеки, реалізація адекватних заходів щодо запобігання та усунення загроз, а також негативних наслідків їхнього впливу [3].

Вкрай негативний вплив на систему забезпечення фінансової безпеки держави мають інституційні деформації. Інституціональні деформації – це якісні викривлення інституційних форм фінансово-економічної системи. Основними формами інституціональних деформацій фінансові системі України на сучасному етапі є: тіньова економіка, рейдерство, непродуктивний вплив капіталу, корупція та тіньова парадержава. Саме ці форми інституціональних деформацій, є найбільшими за обсягами, соціально-економічними наслідками та реальними загрозами фінансовій безпеці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій:

Розвиток тіньової економіки стримує соціально-економічний розвиток держави та стимулює деструктивні процеси в усіх сферах національної економіки. З цим пов'язана необхідність вжиття заходів з детінізації економіки в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Теоретичні, методологічні та практичні аспекти впливу тіньової економіки на фінансову безпеку держави досліджувалися у працях І.Лютого, А. Базилюка, О. Барановського, З. Варналія, Б. Данилишина, Т. Ковальчука, М. Коржанського, Ю. Лисенкова, Л. Савченко, Л. Тарангул, О.Турчинова та багатьох інших учених.

Формування цілей статті:

Разом із тим, хочу зазначити, піднята проблематика залишається актуальною для подальших досліджень, адже національна економіка постійно розвивається, а процеси функціонування тіньової економіки, як постійні, так і дискретні, весь час знаходяться під впливом різних вагомих чинників. Розвиток тіньової економіки пов'язується з глобальною трансформацією світового господарства. У розвинених країнах іллегалізація економічної діяльності викликана залученням цих країн до індустріального та інформаційного суспільства. У соціалістичних країнах різке зростання тіньового сектору виявилось результатом недосконалості директивно-планової моделі економіки порівняно з ринковою. В Україні, як і в багатьох інших країнах СНД, після здобуття незалежності стрімкого зростання набула «тіньова» економіка. Це зумовлено невідповідністю законодавчої бази тим ринковим відносинам, які почали зароджуватися. Відмивання доходів безпосередньо пов'язане з ухиленням від сплати податків.

Тіньова економіка є однією з основних форм вияву інституціональної деформації економіки будь-якої країни. Тіньова економіка в Україні стала однією з найважливіших не тільки економічною, а і соціально-політичною проблемою. Обсяг тіньової економіки складає в нашій державі від 40 до 60 відсотків ВВП. Обсяг капіталу, що перебуває за межами України, але має українське походження, з початку встановлення її незалежності, сягає приблизно \$50 мільярдів. Основними сферами, у яких тіньова економіка набуває вагомого значення, виступають: сільське господарство, будівництво, деревообробка, сфера 276 операцій з нерухомістю, торгівля автомобілями, легка промисловість, нафтопереробна, хімічна та рибна промисловість,

оптова торгівля [1, с. 229- 230]. Очевидно, тіньова економіка несе серйозні загрози, у тому числі й для фінансової безпеки держави, та згубно впливає на основні її складові: бюджетну, валютну, грошово-кредитну, боргову, банківську безпеку, безпеку страхового та фондового ринків [2, с. 56-61].

Виклад основного матеріалу дослідження:

Світова фінансово-економічна криза засвідчила вразливість вітчизняної фінансової системи, її залежність від зовнішнього впливу. За таких умов питання захисту національних інтересів держави у фінансовій сфері набирає особливої ваги. У Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, яка була схвалена Розпорядження Кабінету Міністрів України 15 серпня 2012 року, зазначається, що «стан національної безпеки у фінансовій сфері залежить від явищ і чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави». Зокрема, у Концепції визначено зовнішні загрози національній безпеці у фінансовій сфері, до яких належать:

- обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків;
- значна залежність від експортно-імпоротної діяльності;
- погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема рахунка поточних операцій;
- значна залежність від зовнішніх кредиторів;
- вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави.

До явищ і чинників, що можуть призвести до створення внутрішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері, належать:

- нестабільність та недосконалість правового регулювання у фінансовій сфері;
- нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання, що зумовлює ухилення від сплати податків та відплив капіталу за кордон;

відплив капіталу за кордон внаслідок погіршення інвестиційного клімату;

низький рівень бюджетної дисципліни і незбалансованість бюджетної системи;

збільшення обсягу державного боргу;

тінізація економіки;

недостатній рівень золотовалютних резервів;

значний рівень доларизації економіки;

істотні коливання обмінного курсу національної валюти, не обумовлені дією макроекономічних факторів;

слабкий розвиток фондового ринку, зокрема в частині застосування механізмів обліку та переходу прав власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку;

недостатній рівень капіталізації фінансової системи [4].

За даними Міністерства економіки України, особливо небезпечною для фінансової безпеки держави є загроза відтоку національного капіталу за кордон, що є одним з основних чинників розвитку та розростання тіньової економіки. Про факти відмивання доходів злочинного походження до правоохоронних органів інформація надходить у більшості випадків від органів, на які покладено фінансовий моніторинг та виявлення сумнівних фінансових операцій. «Тіньова» економіка, як суспільне явище властива всім соціально-економічним системам, є неодмінною їх складовою. До тіньової економіки належить вся економічна діяльність, що з тих чи інших причин не враховується офіційною статистикою і не включається при підрахунках до показників національних рахунків.

Системними наслідками тінізації у фінансовій сфері є:

втрата дієвості важелів грошово-кредитної політики внаслідок значного обсягу оборотів гривневої та валютної маси, який не підпадає під регулювання засобами банківської системи;

втрата дієвості фіскальних інструментів, марнотратство дефіцитних бюджетних ресурсів;

втрата потенціалу соціальної політики, занепад соціальної сфери, поширення тіньової зайнятості, зростання диференціації доходів населення;

зниження рівня нагромадження в суспільстві та втрата ним інвестиційного потенціалу, відплив ресурсів з процесу суспільного відтворення;

гальмування переходу до інноваційної моделі розвитку у зв'язку з недостатнім розвитком інвестування та неефективним відтворенням людського капіталу.

Не менш загрозливою інституціональною деформацією економіки України є рейдерство як недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності й корпоративних прав. Разом з тим, недружні поглинання «по-українськи» найчастіше зводяться до силових захоплень підприємств під прикриттям законних або псевдозаконних підстав. В Україні рейдерство набуло надмірного цинізму й агресії, перетворилося на справжню суспільну катастрофу, яка не тільки загрожує розвитку економіки, а й робить сумнівним перспективи існування та розвитку в Україні середнього та малого підприємництва. Рейдерство набуло системного характеру, оскільки до схем протиправного привласнення підприємств нерідко залучалися державні та правоохоронні органи, суди, державна виконавча служба тощо.

Реальною загрозою у фінансовій сфері України є непродуктивний відплив капіталу – це операції, які мають протиправний характер або є неефективним для країни. До них належать операції з метою оптимізації умов інвестування, ухилення від оподаткування, легалізації коштів тощо. Основними каналами та схемами непродуктивного виведення капіталів є:

операції у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

інвестиційні операції;

операції з цінними паперами;

операції фіктивного страхування та перестраховування тощо.

Наступною інституціональною деформацією економіки України є корупція. Водночас, в умовах глобальної економіки корупція не обмежена рамками окремих країн і набуває міжнародного масштабу. Протидія корупції є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, розв'язання якої для багатьох країн надзвичайно складна і важлива справа. Для України корупція стала чинником, що реально загрожує конституційному ладу держави та її національній безпеці. Специфічною та багаторівневою формою інституціональної деформації економіки України є тіньова парадержава – утворення макроекономічного рівня державного типу, в якому, внаслідок високого рівня корупції та тінізації, державні послуги та суспільні блага розподіляються за ринковими принципами. У такому утворенні остаточно формуються та ефективно діють корупційні ринки державних послуг та суспільних благ. Тіньова парадержава включає ринки: адміністративно-господарських рішень, державних посад, кадрової політики, державних привілеїв, державної освіти та науки, державного захисту прав та свобод громадян, виборчу систему тощо.

В сучасний період більш прискорене зростання обсягів імпорту у порівнянні з експортом, наростання негативного сальдо платіжного балансу, зменшення золотовалютних резервів НБУ свідчать про посилення фінансової нестабільності в Україні. Якщо ж врахувати таку подію, як АТО, що супроводжуються підвищенням витрат з державного бюджету і зростанням його дефіциту, нарощуванням грошової маси в обігу і девальваційним тиском на обмінний курс, то можна з високою ймовірністю стверджувати про подальше посилення фінансової нестабільності. При посиленні дії несприятливих зовнішніх чинників це може призвести до виникнення кризових явищ. І саме дія зовнішніх чинників, які найбільше справляли вплив на стан фінансової нестабільності в Україні в минулому, на наше глибоке переконання, визначатиме її рівень ще на протязі доволі тривалого періоду часу.

Висновки з даного дослідження:

Все це об'єктивно зумовлює здійснення активних дій щодо формування ефективного та дієвого механізму державного управління ризиками у фінансовій сфері, спрямованого на запобігання кризовим явищам та мінімізацію їх наслідків, забезпечить ефективне функціонування національної економіки в цілому та фінансової сфери зокрема.

Список використаної літератури

1. Горова М.В. Розвиток тіньової економіки в Україні - причини та наслідки для соціально-економічного розвитку країни / М.В. Горова, А.В. Кравченко // Фінансова безпека та проблеми детінізації економіки. - 2009. - № 4. - С. 229-230.
2. Коваленко О.Ю. Аналіз та оцінка рівня фінансової безпеки України / О.Ю. Коваленко // Наукові праці. - 2008. - Т. 133. - Вип. 120. - С. 56-61.
3. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – С.123-124.
4. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р // Урядовий кур'єр, 12 вересня 2012 року, № 164. – С.15-16.